

В. Цьомра,
доктор філософії в галузі права,
голова ГО «Лабораторія права»

ПРАВОВІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ВИТОКИ ІДЕЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Сучасне право значною мірою спирається на концепцію юридичної особи як одного з основних суб'єктів правовідносин, що дозволяє організаціям та іншим об'єднанням брати участь у правовому обігу нарівні з фізичними особами. У багатьох сферах суспільного життя роль та місце юридичних осіб все більше домінує та закріплюється над фізичними особами, зокрема, така тенденція найбільш характерна для сфери господарювання. Проте філософсько-правові підвалини цієї концепції залишаються предметом дискусій, адже сама ідея суб'єктності нелюдських утворень викликає низку теоретичних і практичних питань. Чи є юридична особа лише правовою фікцією, створеною для зручності суспільства, як стверджував Савінья, чи вона становить реальний соціальний організм із власною волею, як вважав Гірке? Як історичний розвиток суспільних відносин і сучасні виклики, такі як поява штучного інтелекту чи екологічних рухів за права природи, впливають на переосмислення природи юридичної особи?

Проблема ускладнюється тим, що традиційні уявлення про суб'єктність, засновані на філософії розуму, волі та відповідальності, не повною мірою застосовні до юридичних осіб, які не мають свідомості чи моральної автономії. Водночас зростаюча складність соціальних систем і технологічний прогрес вимагають адаптації концепції до нових реалій, що ставить перед правовою наукою

завдання перегляду її онтологічних, етичних і соціальних засад. Таким чином, актуальність дослідження полягає у необхідності систематизації філософсько-правових основ концепції юридичної особи, з'ясуванні її онтологічного статусу та оцінці її еволюції в умовах цифрової ери й екологічних викликів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепція юридичної особи протягом останніх десятиліть привертає увагу дослідників як у правовій, так і у філософській площині, а сучасні дослідження зосереджуються на онтологічному статусі юридичної особи, її етичних і соціальних аспектах.

В українській правовій науці проблематика юридичної особи досліджується переважно в контексті цивільного права та корпоративного регулювання. Наприклад, М. С. Кельман у підручнику «Загальна теорія права» аналізує юридичну особу як суб'єкт правовідносин, акцентуючи на її правоздатності та дієздатності, однак філософський вимір залишається недостатньо розкритим. О. В. Дзера у своїх працях звертає увагу на практичні аспекти функціонування юридичних осіб у сучасних умовах, зокрема у сфері господарського права, але не заглиблюється у філософські підвалини. Водночас у роботах вітчизняних авторів бракує системного аналізу адаптації концепції юридичної особи до нових реалій, таких як цифрова трансформація чи екологічні виклики.

Виклад основного матеріалу. Розвиток концепції юридичної особи є результатом тривалого історичного процесу, який відображає еволюцію суспільних відносин, правових систем та інститутів. Ідея надання правового статусу колективним утворенням сформувалася не одразу, а поступово, під впливом соціальних, економічних і релігійних факторів. Витоки цієї концепції можна простежити від античних правових тради-

Концепція юридичної особи є однією з ключових у правовій науці, що дозволяє суспільству структурувати відносини між людьми, організаціями та державою. Її витoki сягають глибин правової та філософської думки, де перетинаються ідеї про реальність людської діяльності та штучність правових конструкцій. У цьому контексті юридична особа постає як унікальне поєднання статусів реального та штучного суб'єкта, що відображає як практичні потреби суспільства, так і теоретичні підходи до розуміння права. Вже в самому

терміні «юридична особа» криється дуалізм реального («особа» вказує на присутність чогось чи когось матеріалізованого та реального) й штучного («юридична» прямо вказує на те, що це утворення визнане саме правом як те, що існує).

Розвиток концепції юридичної особи значною мірою завдячує середньовічному та канонічному праву, які заклали підґрунтя для її теоретичного осмислення та практичного застосування. Проте сама ідея існування суб'єктів, відмінних від фізичних осіб, зародилась значно раніше. У період Середньовіччя, коли суспільство характеризувалося феодальною роздробленістю та домінуванням релігійних інститутів, виникла потреба у правових механізмах, які б регулювали діяльність колективних утворень – від монастирів до гільдій. Саме в цей час ідея юридичної особи почала набувати чіткіших обрисів, поєднуючи правові традиції Риму з новими соціальними та релігійними реаліями. Активний розвиток морської торгівлі особливо продемонстрував необхідність переосмислення особистої участі купців у веденні справ та виникненню ідеї «товариств капіталів», де одні учасники вкладали свою особисту участь, а інші власні кошти чи інші ресурси, при цьому маючи вплив на прийняття рішень та право на отримання прибутку.

Середньовічне право, хоча й базувалося на римських правових принципах, проте адаптувало їх до потреб феодального суспільства. Одним із ключових внесків цього періоду стало визнання колективних суб'єктів як носіїв прав та обов'язків. Наприклад, міста, гільдії та торговельні об'єднання отримували привілеї від монархів чи феодалів, що дозволяло їм діяти як самостійні суб'єкти у правових відносинах. Ці утворення не мали фізичного втілення, але їхня діяльність – управління майном, укладання угод чи захист інтересів членів – потребувала правового

визнання. Таким чином, середньовічне право розвинуло ідею *persona ficta* (фіктивної особи), яка стала прототипом сучасної юридичної особи. Ця концепція дозволяла відокремлювати майно та відповідальність колективу від окремих його учасників, що було особливо важливим у контексті спадкування чи боргових зобов'язань.

Канонічне право, яке регулювало діяльність католицької церкви, відіграло не менш важливу роль у формуванні концепції юридичної особи. Церковні інститути, такі як монастирі, єпархії та сам Папський престол, потребували правового статусу, який би забезпечував їхню стабільність і автономію. Каноністи, спираючись на римське право, розвинули ідею, що церква як спільнота вірян і її установи можуть виступати окремими суб'єктами права. Відомий правник XII століття Граціан у своєму «Декреті» наголошував на тому, що церковні організації мають власну правоздатність, яка не залежить від окремих осіб, що їх очолюють [2, с. 19–20]. Ця ідея була поглиблена у XIII столітті папою Інокентієм IV, який сформулював концепцію юридичної особи як *fictio juris* (юридичної фікції), чітко відокремивши її від фізичних осіб. Він стверджував, що такі утворення існують лише в правовому сенсі і не мають душі, що стало важливим кроком у теоретичному осмисленні їхньої природи [3, с. 74].

Вплив канонічного права полягав не лише у формуванні теоретичних основ, а й у практичному застосуванні. Церковні установи часто виступали сторонами у судових спрах, управляли величезними земельними володіннями та укладали договори, що вимагало чіткого правового статусу. Цей досвід поступово перейняли світські інститути, такі як університети (наприклад, Болонський чи Паризький), які також отримали статус юридичних осіб для захисту своїх прав та майна. Таким чином,

здатність діяти як єдиний суб'єкт. Ця практика вимагала правового механізму, який би пояснював, як саме колективна воля реалізується. Каноністи розробили ідею представництва, згідно з якою уповноважені особи (наприклад, абати чи єпископи) виступали від імені юридичної особи, втілюючи її волю у конкретних діях. Такий підхід не лише закріпив концепцію колективної волі, а й вплинув на світське право, де згодом з'явилися аналогічні механізми для гільдій, міст і торговельних компаній.

Філософський вимір цього процесу полягав у спробі узгодити релігійні уявлення про спільноту з правовими реаліями. Канонічне право розглядало церкву як *Corpus Christi* (Тіло Христове), що символізувало єдність вірян у вищій меті. Ця ідея трансформувалася у правову теорію, де колективна воля вбачалася як прояв спільного духу, спрямованого на досягнення загального блага. Таке осмислення вплинуло на подальші дискусії в правовій філософії, зокрема на теорію «органічної реальності» Отто фон Гірке, який у XIX столітті стверджував, що юридична особа є реальним соціальним організмом із власною волею [6, с. 39]. Він стверджував, що юридична особа є не просто фікцією, а реальним соціальним організмом, що має власну волю, яка виникає з об'єднання волі її членів. Таким чином, юридична особа набуває рис реального суб'єкта, хоча й залишається залежною від людської діяльності.

Таким чином, канонічне право не лише визнало колективну волю як основу правового існування юридичної особи, а й надало їй теоретичну та практичну базу. Цей внесок став вирішальним для переходу від абстрактних уявлень про спільноти до їхнього юридичного оформлення у світському праві, заклавши підґрунтя для сучасного розуміння юридичної особи як суб'єкта з автономною волею та відповідальністю.

З правової точки зору, юридичну особу часто розглядають як штучного суб'єкта, створеного за допомогою норм закону. Вона не має фізичного тіла чи свідомості, як людина, але наділена здатністю вступати у правові відносини, володіти майном, укладати договори та нести відповідальність. Ця «штучність» була визнана ще в римському праві, де з'явилися перші прототипи юридичних осіб, такі як муніципалітети, корпорації та релігійні об'єднання [4, с. 22]. Римські юристи розглядали ці утворення як *fictio juris* (юридичну фікцію), що дозволяла суспільству вирішувати практичні завдання, наприклад, управління спільним майном чи спадщиною. Таким чином, юридична особа виступає інструментом, створеним людиною для реалізації її потреб у межах правового поля.

Поєднання цих двох статусів – реального та штучного – створює певну дуальність у природі юридичної особи. З одного боку, вона є продуктом правової уяви, що існує лише в межах законодавчих рамок. З іншого боку, її функціонування спирається на реальні дії людей, які надають їй зміст і сенс. Ця дуальність стала предметом дискусій у правовій філософії: чи є юридична особа лише інструментом для зручності, чи вона має автономну сутність?

У сучасному праві ця дуальність зберігається і проявляється у практичних аспектах. Юридична особа може бути притягнута до відповідальності (наприклад, у вигляді штрафів чи ліквідації), що вказує на її штучний статус, але ця відповідальність часто реалізується через дії її представників – реальних суб'єктів. Таким чином, ідея юридичної особи гармонійно поєднує абстрактне і конкретне, відображаючи складну природу людських відносин у правовому контексті.

Визнання юридичної особи реальним суб'єктом права є результатом еволюції правових ідей, що прагнули

подолати обмеження концепції юридичної фікції та відобразити її роль у соціальній дійсності. Якщо традиційно юридична особа розглядалася як штучна конструкція, створена законом для зручності регулювання відносин, то з часом у правовій думці сформувалися підходи, які підкреслюють її реальність як учасника суспільного життя. Цей процес спирається на правові основи, що враховують організаційну структуру, функціональну активність і соціальну значущість юридичних осіб.

Артур В. Мейчен-молодший наполягає, що корпорація є об'єктивно реальною сутністю, а не вигадкою: «Корпорація існує як об'єктивно реальна сутність, яку сприймає будь-яка розвинена дитина чи нормальна людина». Він порівнює її з армією, церквою чи річкою, де зв'язок між частинами створює нову цілісність, незалежну від окремих елементів. Закон лише визнає цю реальність, а не створює її [7, с. 259–260]. Тобто, концепція юридичної особи має свої корені в природному сприйнятті груп як єдиного цілого, що є попереднім етапом перед визнанням з боку держави. Такий підхід тісно пов'язує філософські погляди на сутність юридичної особи з практикою.

Однією з ключових правових основ визнання юридичної особи реальним суб'єктом є її здатність до самостійної діяльності у правовому полі. У сучасних правових системах юридична особа наділена правоздатністю та дієздатністю, що дозволяє їй володіти майном, укладати договори, виступати у судах і нести відповідальність. Ця правова автономія свідчить про те, що юридична особа не є лише пасивним інструментом у руках засновників, а діє як активний учасник відносин, що має власні інтереси та цілі.

Іншою основою є визнання організаційної єдності юридичної особи. У праві підкреслюється, що юридична особа – це не просто сукупність людей

чи ресурсів, а структурована система, яка функціонує завдяки внутрішній координації. Юридична відповідальність також є важливою основою для визнання юридичної особи реальним суб'єктом. У багатьох правових системах юридичні особи можуть бути притягнуті до цивільної, адміністративної чи навіть кримінальної відповідальності (наприклад, у вигляді штрафів чи заборони діяльності). Це свідчить про те, що закон розглядає їх як суб'єктів, здатних усвідомлювати наслідки своїх дій і нести за них відповідальність. Наприклад, у сучасному корпоративному праві компанії можуть бути покарані за порушення антимонопольного законодавства чи екологічних норм, що підкреслює їхню активну роль у суспільстві, а не лише штучний статус.

Соціальна функція юридичних осіб додатково обґрунтовує їхню реальність як суб'єктів права. Вони створюються для реалізації колективних інтересів – чи то комерційних (корпорації), чи то благодійних (фонди), чи то громадських (асоціації). Ця функціональна роль закріплена у правових актах, які визначають цілі створення юридичної особи та її місце у суспільстві. Наприклад, у праві Європейського Союзу юридичні особи розглядаються як важливі учасники економічного обігу, що сприяють розвитку ринку та інновацій. Такий підхід підтверджує, що їхнє існування має не лише формально-юридичний, а й реальний соціальний зміст.

Інший підхід до правової природи юридичної особи визначає її як штучного суб'єкта права – конструкцію, створену законом для регулювання суспільних відносин, що потребують участі колективних утворень. Її штучність вбачається у відсутності фізичного втілення чи природної свідомості, притаманних людині, однак це не заважає їй бути повноцінним учасником правового обігу. Правоздатність, майнові права та відповідальність є ключовими елементами, що

визначають статус юридичної особи як суб'єкта права, підкреслюючи її залежність від законодавчих норм і водночас її здатність функціонувати у правовому полі.

Штучність юридичної особи як суб'єкта права розглядають у її повній залежності від правових норм, що регулюють її створення, діяльність і припинення. Вона не існує поза законом і не може перевищувати межі, визначені її правовим статусом. Проте саме ця штучність робить юридичну особу ефективним інструментом для організації складних суспільних відносин – від комерційної діяльності до благодійництва. Правоздатність, майнові права та відповідальність разом формують її правовий профіль, дозволяючи брати участь у житті суспільства як абстрактному, але функціональному суб'єкту, чия роль визначається не природою, а волею законодавця та потребами соціуму.

Окрім традиційних підходів до розуміння юридичної особи, таких як теорія фікції чи теорія органічної реальності, у правовій науці сформувалися альтернативні концепції, що пропонують нові перспективи на її природу та функції. Серед них особливе місце займають теорія інтересів і теорія реальності, які зосереджуються на різних аспектах існування юридичної особи – від її соціальної мети до онтологічного статусу. Ці теорії розширюють дискусію, пропонуючи пояснення, що виходять за межі суто юридичної конструкції.

Теорія інтересів, розроблена німецьким юристом Рудольфом фон Ієрингом у XIX столітті, розглядає юридичну особу як інструмент для реалізації певних інтересів. На відміну від теорії фікції, яка наголошує на штучності юридичної особи, чи теорії Гірке, що підкреслює її органічну природу, Ієринг зосередився на практичній меті її існування. Він стверджував, що юридична особа не є ні реальним організмом, ні просто абстракцією, а правовим механізмом,

створеним для захисту та втілення інтересів конкретних груп людей – засновників, членів чи навіть суспільства загалом [8, с. 61].

Теорія реальності, у свою чергу, виходить за рамки суто соціальних чи правових аспектів і наближається до філософського осмислення юридичної особи як реального явища. Цей підхід, що має різні варіації, частково перегукується з ідеями Отто фон Гірке, але акцентує на об'єктивному існуванні юридичної особи у соціальному просторі. Прихильники цієї теорії, вважали, що юридична особа є не просто продуктом правової уяви, а відображенням реальних суспільних структур і відносин [9, с. 39]. Наприклад, держава як юридична особа існує не лише в правових нормах, а й у реальній діяльності її інститутів і громадян. Теорія реальності підкреслює, що юридична особа має власну сутність, яка виникає з соціальної взаємодії, і не зводиться до волі окремих осіб чи законодавчих актів.

Обидві теорії пропонують альтернативні погляди, що доповнюють традиційні уявлення. Теорія інтересів акцентує на прагматичному аспекті, розглядаючи юридичну особу як засіб досягнення цілей, тоді як теорія реальності шукає глибше обґрунтування її існування в соціальній дійсності. Ці альтернативні погляди не лише збагачують теоретичну дискусію, а й мають практичне значення. Разом вони ілюструють багатогранність концепції юридичної особи, яка залишається предметом аналізу як у праві, так і в філософії, відображаючи складність її місця у сучасному світі.

Юридична особа є однією з найбільш парадоксальних правових категорій, що поєднує в собі абстрактність як штучної конструкції та конкретність як реального учасника суспільних відносин. Ця дуальність відображає її подвійну природу: з одного боку, вона існує лише в межах правового поля як

продукт людської уяви та законодавчої волі, а з іншого – проявляє себе через конкретні дії, майно та вплив на соціум. Саме ця взаємодія абстрактного і конкретного визначає унікальність юридичної особи та її значення в правовій системі.

Дуальність природи юридичної особи породжує теоретичні та практичні виклики. З одного боку, її абстрактність дозволяє праву гнучко адаптувати її до різних потреб суспільства – від комерційних організацій до благодійних фондів. З іншого боку, конкретність вимагає чітких механізмів реалізації її прав та обов'язків, таких як інститут представництва чи відповідальність за дії органів управління. Ця взаємодія яскраво ілюструється у правових спорах: наприклад, коли юридична особа виступає стороною у суді, її абстрактний статус втілюється через конкретних представників, які захищають її інтереси.

Таким чином, дуальність природи юридичної особи – її абстрактність і конкретність – є не лише теоретичною особливістю, а й практичною основою її існування. Вона відображає здатність права поєднувати ідеальне з матеріальним, створюючи суб'єкт, який, будучи штучним за походженням, стає реальним у своїх проявах. Ця властивість робить юридичну особу незамінним інструментом сучасного суспільства, що постійно адаптується до нових викликів і потреб.

Джон Дьюї, як філософ-прагматик, аналізує концепцію юридичної особи через її історичний розвиток та логічні основи, пропонуючи функціональний підхід замість метафізичних спекуляцій. Дьюї наголошує, що жодна теорія (фікція, концесія чи реальна особистість) не має чіткої логічної переваги. Кожна з вказаних теорій використовувалася для різних цілей: наприклад, теорія фікції могла як обмежувати (немає душі – немає провини), так і розширювати права

син — особливо чітко проявляється у механізмах її відповідальності. Оскільки юридична особа є штучним суб'єктом, позбавленим власної свідомості чи фізичної здатності діяти, її відповідальність реалізується через дії її представників — реальних людей, які виступають від її імені. Цей практичний прояв дуальності ілюструє, як абстрактна правова оболонка наповнюється конкретним змістом через людську діяльність, забезпечуючи баланс між її формальним статусом і реальним впливом на суспільство. Проте, на думку Браяна Сміта, дискусія про те, чи є юридична особа реальною чи фіктивною, марна через відсутність чітких визначень. Він порівнює її з іншими правовими абстракціями (власність, право), стверджуючи, що вона так само реальна чи нереальна, як особистість людини в праві [1, с. 293].

Практичні прояви дуальності також пов'язані з обмеженнями та проблемами. Оскільки юридична особа залежить від дій своїх представників, виникають складнощі у визначенні меж їхніх повноважень чи вини. Наприклад, якщо працівник діє всупереч інтересам компанії чи поза межами своїх повноважень, постає питання, чи повинна юридична особа відповідати за такі дії. У праві це вирішується через детальне регулювання повноважень органів управління та представництва, що ще раз підкреслює необхідність гармонії між абстрактним статусом і конкретною діяльністю.

Таким чином, відповідальність юридичної особи через дії її представників є практичним втіленням її дуальної природи. Абстрактність дозволяє праву наділяти її статусом суб'єкта, який несе відповідальність, тоді як конкретність проявляється у реальних діях людей, що стають підставою для санкцій. Цей механізм не лише забезпечує функціонування юридичної особи у правовому полі, а й відображає її унікальну здатність

поєднувати ідеальне з матеріальним, що робить її незамінною у сучасному суспільстві.

Одним з основних питань досліджуваного питання є визначення, наскільки юридична особа може вважатися «реальною» у своїй діяльності. У сучасному світі юридичні особи, такі як транснаціональні корпорації (наприклад, Google чи Amazon), демонструють реальний вплив на економіку, політику та суспільство, що перевищує вплив багатьох фізичних осіб чи навіть держав.

Поява нових технологій, зокрема штучного інтелекту, ще більше розмиває межі між реальним і штучним. У деяких країнах уже розглядаються ідеї надання правового статусу системам штучного інтелекту, які діють у складі юридичних осіб або навіть автономно. Наприклад, у 2017 році Саудівська Аравія надала «громадянство» роботіві Софії, що викликало дискусію про те, чи може штучний суб'єкт набувати рис суб'єкта, який реально існує [14, с. 47].

У ХХІ столітті концепція юридичної особи переживає значні зміни в результаті технологічних досягнень, глобалізації та зміни соціально-економічних відносин. Традиційні теорії уже не відповідають новим реаліям, таким як цифрова економіка, штучний інтелект і децентралізовані структури. Необхідно адаптуватися до цих проблем, переосмислити їхню природу та розширити її правовий статус, що може призвести до створення нових концептуальних методів.

Однією з ключових перспектив є інтеграція технологічного виміру у теорію юридичної особи. Зростаюча роль штучного інтелекту у діяльності організацій, від автоматизованих фінансових систем до автономного управління бізнес-процесами, ставить питання про те, як ШІ впливає на волю та відповідальність юридичної особи. У майбутньому можливе виникнення «технологічної теорії», яка розглядатиме юридичну особу як

гібрид правових норм, людської діяльності та машинних алгоритмів. Такий підхід може переосмислити ідею автономії юридичної особи, визнаючи її здатність діяти частково незалежно від людського контролю, що наближає її до реального суб'єкта, але зберігає штучну основу.

Глобалізація та екологічні виклики також впливають на перспективи розвитку теорій юридичної особи. Транснаціональні корпорації, які діють у десятках юрисдикцій, дедалі частіше розглядаються як суб'єкти з глобальною відповідальністю, наприклад, у сфері кліматичних змін чи прав людини. Це може сприяти розвитку «соціально-екологічної теорії», яка наголошуватиме на юридичній особі як суб'єкті, що несе обов'язки перед суспільством і планетою, а не лише перед своїми засновниками чи акціонерами.

Таким чином, перспективи розвитку теорій юридичної особи у ХХІ столітті пов'язані з її адаптацією до технологічних, соціальних і глобальних змін. Нові концепції, ймовірно, поєднуюватимуть традиційні підходи з інноваційними ідеями, відображаючи її еволюцію від простої правової фікції до складного суб'єкта, що балансує між штучним і реальним. Цей процес не лише збагатить правову науку, а й допоможе праву відповідати на виклики сучасності, зберігаючи свою релевантність у мінливому світі.

Висновки та перспективи. Концепція юридичної особи є результатом тривалого розвитку правових і філософських ідей, що формувалися під впливом історичних, соціальних і теоретичних чинників. Її витоки сягають античності, середньовіччя та Нового часу, де переплелися практичні потреби суспільства з абстрактним осмисленням природи колективних утворень. Ключові етапи цього процесу відображають еволюцію уявлень про юридичну особу як суб'єкта права, що поєднує штучність і реальність, абстрактність і конкретність.

Перші правові основи ідеї юридичної особи закладені в римському праві, де з'явилися прототипи сучасних організацій – муніципалітети, корпорації, релігійні об'єднання. Римські юристи розглядали їх як *fictio juris* – юридичну фікцію, що дозволяла регулювати спільну власність чи спадщину. Цей підхід підкреслював штучність юридичної особи, яка існувала лише в межах закону, але вже тоді вказував на її практичну роль у суспільстві, що стало основою для подальшого розвитку.

Філософські витоки ідеї юридичної особи набули розвитку в Новий час, коли правова думка почала осмислювати її онтологічний статус. Теорія фікції наголошувала на її абстрактності як продукту законодавчої волі, в той час як теорія органічної реальності розглядає юридичну особу як соціальний організм із власною волею, що виникає з об'єднання її членів.

Еволюція соціальних структур у сучасному світі відкриває широке поле для подальших досліджень концепції юридичної особи, враховуючи її роль як інструменту організації суспільних відносин. Зміни в технологіях, економіці, культурі та глобальному управлінні створюють нові умови, які впливають на природу, функції та правовий статус юридичних осіб. У цьому контексті дослідження можуть зосередитися на кількох ключових напрямках, що відображають як теоретичні, так і практичні аспекти її розвитку в умовах трансформації соціальних структур.

Вплив цифрових технологій і децентралізації на юридичну особу. Одним із перспективних напрямків є аналіз того, як цифрові платформи, блокчейн і децентралізовані автономні організації змінюють традиційне розуміння юридичної особи. Також важливо вивчити, як цифрова ідентичність юридичних осіб впливає на їхню правоздатність і взаємодію із соціальними структурами.

Роль юридичної особи у глобальних соціальних мережах. Зростання глобалізації та мережових структур суспільства потребує дослідження юридичної особи як учасника транснаціональних відносин. Напрямок може включати аналіз її функцій у глобальних ланцюгах поставок, цифрових ринках чи міжнародних екологічних ініціативах. Особливу увагу можна приділити тому, як юридичні особи (наприклад, транснаціональні корпорації) впливають на соціальні структури через свою економічну владу, і як це вимагає перегляду їхньої відповідальності перед світовою спільнотою, а не лише перед національними юрисдикціями.

Юридична особа і штучний інтелект у контексті соціальної автономії. Інтеграція штучного інтелекту у діяльність юридичних осіб відкриває простір для дослідження її еволюції як суб'єкта з потенційною автономією. Дослідження можуть зосередитися на межах між людською діяльністю та машинною автономією, а також на етичних і правових наслідках делегування функцій юридичної особи технологіям.

Екологічна та соціальна відповідальність у нових соціальних реаліях. У контексті еволюції соціальних структур, де зростає значення сталого розвитку, перспективним є вивчення юридичної особи як суб'єкта з розширеними обов'язками перед суспільством і природою. Дослідження можуть аналізувати, як концепція корпоративної соціальної відповідальності трансформується у правову категорію, що впливає на статус юридичної особи.

Переосмислення дуальності юридичної особи у постіндустріальному суспільстві. Еволюція соціальних структур від індустріальних до інформаційних і мережових моделей потребує нового погляду на дуальність юридичної особи – її абстрактність і конкретність. Дослідження можуть зосередитися на тому, як ця дуаль-

ність проявляється у віртуальних організаціях, гібридних спільнотах чи платформах спільної економіки.

Історико-порівняльний аналіз адаптації юридичної особи до соціальних змін. Ще одним напрямком може бути порівняльне дослідження того, як юридична особа адаптувалася до попередніх етапів еволюції соціальних структур – від феодалізму до індустріальної епохи – і які уроки це дає для сучасності. Аналіз історичних прецедентів (наприклад, розвитку акціонерних товариств у XVII-XVIII століттях) може допомогти прогнозувати її трансформацію у відповідь на нинішні виклики, такі як автоматизація чи кліматична криза.

Ці напрямки досліджень мають потенціал не лише розширити теоретичне розуміння юридичної особи, а й запропонувати практичні рішення для її регулювання у мінливому соціальному контексті. Еволюція соціальних структур вимагає від права гнучкості, а від науки – здатності передбачати, як юридична особа може відповідати новим формам людської взаємодії, зберігаючи свою роль як ключового елементу організації суспільства.

*Стаття присвячена дослідженню філософсько-правових витоків концепції юридичної особи, аналізу її онтологічного статусу та еволюції в контексті сучасних викликів. Автор розглядає юридичну особу як унікальну правову категорію, що поєднує абстрактність штучної конструкції та конкретність реального учасника суспільних відносин, підкреслюючи її дуальну природу. Дослідження простежує історичний розвиток ідеї від римського права, де юридична особа розглядалася як *fictio juris*, через середньовічне та канонічне право, що визнало колективну волю церковних інститутів, до Нового часу, коли філософські теорії – фікції, органічної реально-*

сті, інтересів – поглибили її осмислення. У статті акцентується на внеску таких мислителів, як Граціан, Інокентій IV, Савінья, Гірке, Ієринг, а також сучасних дослідників, які розглядають вплив технологій і екологічних рухів на правосуб'єктність.

Особлива увага приділяється впливу сучасних реалій – цифрової економіки, штучного інтелекту, глобалізації та екологічних викликів – на переосмислення концепції юридичної особи. Автор аналізує, як штучний інтелект та децентралізовані структури, такі як блокчейн-організації, змінюють уявлення про волю та відповідальність юридичних осіб, пропонуючи ідею «технологічної теорії», що інтегрує машинні алгоритми в правовий статус. Екологічна відповідальність транснаціональних корпорацій розглядається як основа для «соціально-екологічної теорії», що наголошує на їхніх обов'язках перед суспільством і природою.

Методологія дослідження ґрунтується на історико-правовому, порівняльно-правовому та системному підходах, що дозволяють узагальнити класичні теорії та адаптувати їх до нових умов. Стаття підкреслює, що юридична особа є не лише правовим інструментом, а й відображенням соціальних структур, які еволюціонують під впливом людської діяльності та законодавчих норм. Висновки вказують на необхідність нових концептуальних підходів, які б враховували автономію, глобальну відповідальність і технологічний вимір юридичних осіб.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом впливу цифрових платформ, штучний інтелект та глобальних соціальних мереж на правовий статус юридичних осіб, а також із вивченням їхньої ролі в забезпеченні сталого розвитку. Стаття пропонує

бачення юридичної особи як суб'єкта, що балансує між штучним і реальним, забезпечуючи гнучкість права у відповідь на сучасні виклики. Також запропоновано напрямки подальших перспективних досліджень у досліджуваній сфері з нахилом на цифрові технології та глобалізацію.

Ключові слова: юридична особа, правосуб'єктність, філософія права, римське право, канонічне право, теорія фікції, теорія реальності, теорія інтересів, штучний інтелект, екологічна відповідальність, цифрова економіка, глобалізація.

Tsomra V. Legal and philosophical origins of the idea of a legal entity

The article is dedicated to the study of the philosophical and legal origins of the concept of a legal entity, the analysis of its ontological status, and its evolution in the context of contemporary challenges. The author considers a legal entity as a unique legal category that combines the abstractness of an artificial construct and the concreteness of a real participant in social relations, emphasizing its dual nature. The study traces the historical development of the idea from Roman law, where the legal entity was considered a *fictio juris*, through medieval and canon law, which recognized the collective will of ecclesiastical institutions, to modern times, when philosophical theories—fictions, organic reality, interests—deepened its understanding. The article emphasizes the contributions of thinkers such as Gratian, Innocent IV, Savigny, Gierke, Ihering, as well as contemporary researchers who examine the impact of technology and environmental movements on legal personality.

Particular attention is paid to the impact of contemporary realities – the digital economy, artificial intel-

ligence, globalization, and environmental challenges – on the rethinking of the concept of a legal entity. The author analyzes how artificial intelligence and decentralized structures, such as blockchain organizations, are changing the notions of will and responsibility of legal entities, proposing the idea of a “technological theory” that integrates machine algorithms into legal status. The environmental responsibility of transnational corporations is considered the basis for a “socio-environmental theory”, which emphasizes their obligations to society and nature.

The research methodology is based on historical-legal, comparative-legal, and systemic approaches, which allow for the generalization of classical theories and their adaptation to new conditions. The article emphasizes that a legal entity is not only a legal instrument but also a reflection of social structures that evolve under the influence of human activity and legislative norms. The conclusions indicate the need for new conceptual approaches that take into account the autonomy, global responsibility, and technological dimension of legal entities.

The prospects for further research are related to the analysis of the impact of digital platforms, artificial intelligence, and global social networks on the legal status of legal entities, as well as the study of their role in ensuring sustainable development. The article offers a vision of a legal entity as a subject that balances between the artificial and the real, ensuring the flexibility of law in response to modern challenges. Also proposed are directions for further prospective research in the studied field with a focus on digital technologies and globalization.

Key words: legal entity, legal capacity, philosophy of law, Roman law, canon law, theory of fiction,

theory of reality, theory of interests, artificial intelligence, environmental responsibility, digital economy, globalization.

Література:

1. Smith B. *Legal Personality*. The Yale Law Journal. 1928. Т. 3, № 37. С. 283–299. URL: <https://www.jstor.org/stable/789740> (дата звернення: 21.04.2025).

2. Санжаров В. А. Оформлення системи церковного права в Західній Європі у XII столітті. Декрет Граціана. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. № 6(41). С. 18–21. URL: [https://doi.org/10.32837/ручв.v0i6\(41\).959](https://doi.org/10.32837/ручв.v0i6(41).959) (дата звернення: 21.04.2025).

3. Сазонов В. Корпоративні права з огляду теорії фікції та реальності юридичної особи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. № 1 (102). С. 73–76. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/yurydych_102_2016.pdf (дата звернення: 21.04.2023).

4. Дашковська О. Юридична особа як суб'єкт правовідносин: загальнотеоретичний підхід. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3–2. С. 21–24. URL: <https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/3-2-2013.pdf> (дата звернення: 22.04.2025).

5. Санжаров В. А. Витоки і джерела канонічного права в Західній Європі до Декрету Граціана. Правова позиція. 2022. № 1. С. 5–9. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-1.1> (дата звернення: 22.04.2025).

6. Баб'юк М. Основні теорії юридичних осіб та їх вплив на розвиток вищих навчальних закладів. Eurasian Academic Research Journal. 2018. № 6 (24). С. 37–45. URL: <https://surl.li/jscgrj> (дата звернення: 22.04.2025).

7. Machen A. W. *Corporate Personality*. Harvard Law Review. 1911. Т. 24, № 4. С. 253–267. URL: <https://www.jstor.org/stable/1324056> (дата звернення: 24.04.2025).

8. Коструба А. Інтегративна теорія сутності юридичної особи. Актуальні проблеми приватного права : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Масл., м. Харків, 14 лют. 2018 р. Харків, 2018. С. 60–62.

9. Прилуцький Р. Основні теорії юридичної особи та їх вплив на розвиток організаційних форм суб'єктів господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 35–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_3_6 (дата звернення: 23.04.2025).

10. Dewey J. *The Historic Background of Corporate Legal Personality*. *The Yale Law Journal*. 1926. Т. 35, № 6. С. 655–673. URL: <https://www.jstor.org/stable/788782> (дата звернення: 23.04.2025).

11. Кочин В. Правова сутність юридичної особи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 43–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_5_9 (дата звернення: 24.04.2025).

12. Танчик О. Юридична особа як суб'єкт адміністративного права: проблеми теорії та практики. *Пів-*

денноукраїнський правничий часопис. 2019. Т. 3, № 4. С. 13–18. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.4> (дата звернення: 24.04.2025).

13. Deiser G. F. *The Juristic Person*. I. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*. 1908. Т. 57, № 3. С. 131. URL: <https://www.jstor.org/stable/3313312> (дата звернення: 24.04.2025).

14. Шульга А.М. Юридична природа автономного робота при визначенні суб'єкта майнової юридичної відповідальності: теорія і практика. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. № 28. С. 42–49. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-28-05> (дата звернення: 24.04.2025).

